

THE VISUEL SIGNIFICANCE IN THE PAINTINGS OF KEMAL İSKENDER

The visual expression components have been analyzed in five paintings dated 1996 of Kemal Iskender. It is emerged that artist has discussed the connection between art and power beetwen 15th and 20th centuries.

Anahtar Kelimeler: Kemal İskender, Görsel Anlam, 15.-20.yüzyıl Sanatı

Key Words: Kemal İskender, Visuel Significance, The art of 15th-20th century

Kemal İskender'in resimlerindeki figür, nesne ve aksiyon öğeleri, ilk bakışta, kolay anlaşılabilir bir resimle karşılaşıldığı izlenimi verebilir. Resimde yer alan öğelerin görsel anlatım olanakları sorgulandığında, yaşamda olan bitenin yarı gerçekçiyarı kurmaca görünümüler olarak aktarılmasından ibaret olmadıkları anlaşılır; görüldükleri gibi değildir, daha çok düşüncelere ilişkindirler. Hatta alımlayıcının aklını, görsel deneyimini denetleyen ve 'sanat yapıtı'nın yüksek kültür ürünü olduğunu belgeleyen iddialı resimlerdir.

Resim -1:Kemal İskender,"Deniz ve Sessizlik",t.ü.y.b.,(89x 116 cm.)1996

Sözgelimi, Kemal İskender'in 1996 tarihli "Deniz ve Sessizlik" isimli eserine (Resim-1) baktığımızda, Mary Cassatt (1844-1926)'nın "Sandal Sefası" (Resim-2) Jan Van Eyck (1390- 1441)'in "Arnolfini'nin Evlenmesi" (Resim-3) ve Diego Velasquez (1599-1660)'in "Pembe Giysili Küçük Margarita"(Resim-4) resimlerinin belirgin nitelikleri bilinmiyorsa, görsel anlam üretiminde pek az sonuç elde edilebilir. Öyle ki, 15. yüzyıldan itibaren ticaret burjuvazisi aracılığıyla güçlenen İtalya'ya, 17 yüzyıl sonlarında Altın çağ'ını kapatan İspanya

üzerinden, Güneş kral 14. Louis'nin Fransa'sına ve 19. yüzyıldan itibaren dünya lideri olmaya soyunan Amerika'dan günümüze değin, sanatın katettiği mesafeyi özümsemiş olmayı gerektirmektedir.

Resim -2: Mary Cassatt, "Sandal Sefası"t.ü.y.b., 1893/94, Ulusal Galerî, Washington

Resim -3: Jan Van Eyck, "Arnolfini'nin Evlenmesi" Ahşap üzerine tempera, 1434, Ulusal Galerî, Londra

* Yrd. Doç, Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Erzurum

Resim-4:Diego Velázquez, "Pembe Giysili Küçük Marguarita" 1654,Sanat Tarihi Müzesi, Viyana

Çoğu sanatçının sanat tarihine yöneliminin tercihen belli bir tarihle ve belli ülkelerin sanatları ile sınırlandırıldığı göz önüne alınırsa, Kemal İskender'in geçmiş üzerine sorulması gereken soruların -belli bir tarihe dayandırılarak değil de birbirine bağlı neden-sonuç ilişkileri bağlamında- bütünlüklü bir süreç içerisinde görülerek sorulması gerektiği önermesi dikkat çeker. Bu, John Berger'in "Geçmiş içinde yaşanacak bir şey değildir. Eyleme geçerken içinden bir şeyler çekip çıkarttığımız sonuçlar kuyusudur. Geçmişin ekinsel açıdan bulandırılması iki katlı bir kayba yol açar. Önce sanat yapıtları gerektiğinden çok eskilere itilmiş olur. Sonra geçmişten bize eylem olarak tamamlanması gereken daha az sonuç kalmış olur"¹ sözleriyle paralellik taşımaktadır.

Kemal İskender, "Deniz ve Sessizlik" adlı resminde (Resim-1), M.Cassatt'ın, "Sandal Sefası" resminin kompozisyon şemasını tekrarlamış, çocuk ve sandalcı figürlerini yok sayarak yerlerine, üst bedeni çıplak, garip bir şapka giymiş olduğu halde kendisini izleyene bakan, ayakta duran 25-30 yaşlarındaki Marguerita'yı ve oturarak akordeon çalan Arnolfini'yi yerleştirmiş, çaldığı müzik aletiyle yüzü gizlenmiş bir tromboncu ve kör bir saksafoncuyu kompozisyona dahil etmiştir.

M.Cassatt'ın "Sandal Sefası" resmi, her öğenin uzaysal konumlar skalasındaki doğru yerini bulduğu, üst üste binmelerle -kürek ve sandalcının kolundan başlayarak, sandalcıdan, çocuğa, anneye, kayığın arka kısmına, suya ve ufuk çizgisine değin-gözün önden arkaya doğru ilerlemesinin sağlandığı akıllıca düzenlenmiş bir resimdir.² Kemal İskender'in bu resmi yalnızca iyi yapılanmış olmasının

dan dolayı değil, aynı zamanda, Marry Cassat'nın kim olduğuyla ilgili bir sebepten dolayı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Sanat tarihi süreci içerisinde ayrıcalıklı konumları olan Jan Van Eyck ve Velasquez'in resimlerinde buldukları yerden çekip çıkarttığı Arnolfini ve Marguerita'yı başkalaştıran Kemal İskender, bu figürleri de -M.Cassat gibi- 'özel isim'ler olarak değerlendirdiğini düşünmemize yol açmakta, görüşümüzü konuşulan mekândan bakılan mekâna doğru çevirmektedir.

15. yüzyılda, Jan Van Eyck'a evliliğini belgeleyen resmi yaptıran İtalyan tacir Giovanni Arnolfini ve 17. yüzyılda, İspanya Kralı IV. Felipe'nin kızı, Fransa Kralı XIV. Louis'nin karısı olan Kraliçe Marguarita Theresa'yı, Amerikalı bir bankerin kızı olmasına rağmen, resme olan tutkusunu nedeniyle 1868 yılında Paris'e yerleşerek, Empresyonistlere katılan M.Cassat 'nın³ 19. yüzyılda ürettiği sandala yerleşiren sanatçı, üretilecek olan anlamın yönünü işaret etmektedir.

Bilindiği gibi, -kardeşi Hubert ile birlikte- yağlı boya tekniğinin Batıda ilk uygulayıcılarından olan Jan Van Eyck'ın "Arnolfini'nin Evlenmesi" resmi (Resim-3), birbirine kutsal evlilik bağıyla bağlanmış bir çiftin düğün gününü temsil eden, 15. yüzyıl Flaman resminin sembolik anlatım gücünü belgeleyen alegorik bir sahnedir. Bu resimde, samimiyet, saflık, bereket, sadakat gibi değerleri simgeleyen objelerle birlikte, Arnolfini çiftinin arkasında duvarda asılı olan bir ayna dikkat çekmektedir. Aynanın içindeki belli belirsiz iki figürün nikâhı kıyan rahip ve nikâh şahidi olarak Van Eyck'in kendisi olduğu düşünülmektedir. "İsa'nın Çilesi"ni içeren on sahne ile bezenmiş bu aynanın yukarısında, ayrıca "Johannes Van Eyck fuit hic (Jan Van Eyck buradaydı)" ibaresi yer almaktadır. Bu resim, sanatçının toplumdaki rolünün 'gerçeklik'i yansıtmak olduğunu gösteren ilk resimdir. Kemal İskender'in de bu rolü benimsediği, bir başka resminde kendisinin portresini Arnolfini olarak yorumlamasıyla anlaşılmaktadır (Resim-5). Söz konusu aynayı, ölçümler yapan, dans eden güvercinlere takla attıran Arnolfini'nin şapkasına monte eden sanatçı, gökkubbeyi yansıtan aynanın altında kalan Arnolfini'yi İsa'nın çektiklerini çeken tanrı-kuluna, sıradan bir insana dönüştürmüştür (Resim-6).

1 BERGER, J., Görme Biçimleri, Çev:Yürdanur Salman,Metis Yay.6.basım, 1995,İstanbul, sf.11

2 GENÇ,A.,-SİPAHIOĞLU,A., Gösel Algılama, Sanatta Yaratıcı Süreç, Sergi Yayınevi, 1990, İzmir, sf:114

3 http://en.wikipedia.org/wiki/Mary_Cassatt

4 BEKSAÇ, E.- AKKAYA, T., Kaynakları ve Kökleriyle Avrupa Resim Sanatı, Arkeoloji ve Sanat Yay., 1990, İstanbul, sf:219-220

Resim -5:Kemal İskender, "Ben ve Diğerleri", t.ü.y.b.,(80x 105 cm.)1996

Resim -6:Kemal İskender, "Arnolfini ve Talihli Balıkçı", t.ü.y.b.,(89x 116 cm.)1996

Bu 'insan'a yönelik, seçilmiş olan diğer figür Kraliçe Marguarita'da da söz konusu edilebilmektedir. Hıristiyan toplumlarında kız çocukları için sıkça kullanılan ve katolik ailelerin ilk kız çocuğuna verdikleri bir isim olan Marguarita - İngilizler Margaret, İtalyanlar Margherita, Fransızlar Marguerite demekte, Mary, Maria, Margot gibi kısaltmalarla kullanılabilir- ismi, III. yy.da Antakya'da yaşamış olan, Vali Olybrius ile evlenmektense Hıristiyan olduğunu açıklamayı tercih ettiği için boynu vurulan Azize Marguarita'dan gelmekte, Avrupa tarihinde bu ismi taşıyan en azından on beş prenses/kraliçe sayılabilmektedir.⁵

Kemal İskender'in 15. yüzyıldan 18. yüzyıl sonlarına değin krallıkların kutsal evlilikler yoluyla birleşmesi adına çoğu zoraki evlilikler yaparak mutsuz yaşam sürmüş olan bu kraliçeleri Marguarita'nın şahsında birer gelin/eş olarak temsil etmiş olması

mümkün görünmektedir - ki bu isim aynı zamanda papatya anlamına gelir ve gelinlik giymiş genç kızlar bu çiçeğe benzetilir - Marguerita, bir kraliçeden ziyade, deforme olmuş başlığında başka tüm giysileri çıkartılmış, kendi dramını yaşayan bir kadın olarak resmedilmiştir. Prenses Marguerita'nın Velasquez tarafından 1653, 1654, 1656, 1659 ve 1660 yıllarında yapılmış- Las Meninas (Nedimeler) daki portresi hariç- beş portresi ve bir başka İspanyol sanatçı Juan Bautista Martínez del Mazo (1612-1667)'nin 1666 tarihli, "Matem Elbiseli Küçük Margarita Terésa" isimli portresi olmak üzere toplam altı portresi bulunmaktadır ⁶ (Resim-4, 7-11). Ancak, 14.Louis'nin kraliçesi olduktan sonra, mutsuz evliliğinin sonucunda, kendini dine adayıp koyu bir katolik olarak içine kapanan Marguerita'nın, yetişkin bir kadın olarak hiç resmi bulunmamaktadır. Kemal İskender'in Juan Bautista Martínez del Mazo'nun yapmış olduğu Marguerita portresini yok sayarak Velázquez'in yapmış olduğu beş portreyi önemsemediği, kendi yorumundaki Marguerita'nın başlığının, söz konusu portrelerdeki kostümleri çağrıştıyor olmasından anlaşılmaktadır.

Resim -7: Diego Velázquez, " Küçük Marguarita" t.ü.y.b.,(70x59 cm.), 1653-1654,Louvre Müzesi, Paris

5 ANONİM, Dictionnaire Larousse, Milliyet Yay., İstanbul, 1993-94, sf. 1596-1598

6 GLÜCK, G., Die Gemolde Galerie Des Kunsthistorischen Museums in Wien, Verlag Von Anton Schroll, 1946, sf.65-67

Resim- 8: Diego Velázquez, "Küçük Marguarita Terasa" 1656, Sanat Tarihi Müzesi, Viyana.

Resim -9: Diego Velázquez, "Mavi Giysili Küçük Marguarita" 1659, Sanat Tarihi Müzesi, Viyana

Resim-10: Diego Velázquez, "Küçük Margarita", t.ü.y.b.,(212x147 cm.),1660,Prado Müzesi, Madrid.

Resim- 11: Juan Bautista Martínez del Mazo, "Mateu Elbiseli Küçük Margarita Terésa" , 1666, Prado Müzesi, Madrid

Prenses Marguerita'nın çocukluktan genç kızlığa gelişme evrelerini gözlemleyerek yetişkin bir kadın olarak başkalaştıraran Kemal İskender'in, anne-çocuk temalı resimleriyle tanınan, kendisi de bir anne olan Mary Cassatt'nın -Marguerita'nın adaşıdır- saudal sefası resmindeki pembe giysili çocuk ile Diego Velasquez'in "Pembe Giysili Küçük Marguarita" arasında özdeşlik kurduğu anlaşılmaktadır. Böylelikle, (1877) Mary Cassatt'nın resmindeki sandal evliliği sembolize etmekte, Kemal İskender'in 'Deniz ve Sessizlik' resminin (Resim-1) sağ alt köşesinde, "Arnolfini ve Talihtli Balıkçı" resminin sol alt köşesinde (Resim-5) eril ve dişil gamet hücrelerini andıran biçimler insanın biyolojik olarak kendini yeniden üretmesinin yolu olan 'Evlilik' temasını bütünlemektedir.

Resim-12:Kemal İskender, "Arnolfini Sesle Renk Arasında", t.ü.y.b.,(89x 116 cm.)1996

Resim-13:Kemal İskender, "Denizde Cümbüş" t.ü.y.b.,(89x 116 cm.),1996

"Deniz ve Sessizlik" ile "Arnolfini ve Talihli Balıkçı" resimlerinden başka "Arnolfini Sesle Renk Arasında" (Resim-12) ve "Denizde Cümbüş" (Resim-13) isimli resimlerde de görülen söz konusu sandal, resimlerin yan yana getirilmesi halinde, Arnolfini ve Marguerita'nın etrafının kalabalıklaştığı, sandalın ve ufku görünmez hale geldiği, yabancılaşma duygusunun arttığı gözlenmektedir. Bu yan yana geliş aynı zamanda Kemal İskender'in resimlerini birer film karesiymişçesine değerlendirmemize olanak vermektedir. Aradaki boşlukları alımlayıcının tamamlayacağı bu resimler, 15. yüzyıldan 20. yüzyıla değin uzun bir süreci gösteren filmin sekansları gibi değerlendirilebilmektedir. 'Resim'den farklı olarak sesi, hareketi içeren 'film'i, aynı anda kitlelerin izleyebildiği yan yana resimler olarak düşündüğümüzde Kemal İskender'in resimlerde yer alan figürlerin çaldığı enstrümanlar

anlam kazanmakta, figürler çaldıkları aletin özelliklerine göre (toplumsal) rollerini sergilemektedirler.

Burada, Kemal İskender'in işaret ettiği Marguerita'lardan biri olan Fransa prensesi Marguerita de Valois (1553-1615)'in İspanya prensi ile evliliğini konu edinen, Fransız yönetmen Claude Berri'nin 1994 tarihli, "Le Reine Margot (Kraliçe Margot)" filmi akla geliyor. Senaryosunun Aleksandr Dumas'nın 1829 tarihli "III.Henri'nin Sarayı" oyunundan geliştirildiği bu film, Katolik/Protestan mezheplerinin savaşına dönüşen evlilik törenini dramatik bir biçimde yansıtmıştır. Kostümlerinden mekânlarına değin o dönemi simgeleyen resimlerle yapılandırılmış olan ve sahneler kadar etkileyici olan Goran Bregoviç bestesi müzikleriyle bu film, birbirine dayanan edebiyat, resim, müzik eserlerinin en iyi örneklerinden biridir.

Sonuç olarak, Kemal İskender, 1450'li yıllardan 1880'li yıllara değin gelişen burjuvazinin ve 19.yüzyıldan günümüze burjuvazinin egemenliğindeki kapitalist sistemin yarattığı değerleri sorgula(t)makta, özellikle de doğaya, topluma, kendine yabancılaşmış 'insan'ın durumunu gözler önüne sermektedir.

KAYNAKLAR

- ANONİM, Dictionnaire Larousse, Milliyet Yay., 1993-94, İstanbul
- BEKSAÇ, E.- AKKAYA, T., Kaynakları ve Kökleriyle Avrupa Resim Sanatı, Arkeoloji ve Sanat Yay.,1990, İstanbul
- BERGER, J., Görme Biçimleri, Çev: Yurdanur Salman, 6.Basım, Metis Yay. İstanbul,1995
- EYİĞÖR, F., 1960'dan Günümüze Sanat Yapıtına Dayanan Sanat Yapıtları, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Eser metni, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, İstanbul
- GENÇ,A.,SİPAHİOĞLU,A., Gösel Algılama, Sanatta Yaratıcı Süreç, Sergi Yayınevi, 1990, İzmir
- GLÜCK, G., Die Gemolde Galerie Des Kunsthistorischen Museums in Wien, Verlag Von Anton Schroll, 1946, Austria
- Kemal İskender Sergisi Katalogu, Evin Sanat Galerisi Yay. 26 Ekim-16 Kasım 1996, İstanbul
- http://en.wikipedia.org/wiki/Mary_Cassatt
- http://www.antives2000.com/mary_cassatt.html